

מפיק מרגליות

על פרשת השבוע והדף היומי

פרשת וארא

העלון יוצא לאור ע"י מוסדות 'קרן אורה' כרמיאל

בראשות המרא דאתרא הרה"ג רבי

אברהם צבי מרגלית שליט"א

כולל אברכים - מרכזי

נוסד בשנת תשנ"ד

*

ישיבת "קרן אורה"

אם הישיבות בכרמיאל

נוסדה בשנת תשמ"ט

*

"מפעל המסכתות העולמי"

נוסד בשנת תשמ"ג

*

"בית מדרש נודד" בישובי הגליל

*

מועדוני נוער

*

"הדף היומי"

נוסד בשנת תשמ"ג

*

מכון לפרסומים תורניים

*

בית מדרש "אבי עזרי"

*

בית מדרש "בר קפרא"

"ישיבה על קברו"

*

כולל ערב

בביהכ"ס "ירונו אחים"

*

תיכון לבנות "נוה חוה"

*

מדרשת נשים

*

כנסים ימי עיון

*

בית מל"י

ספרייה ופעילות חברתית

*

פעילות קירוב רחוקים

*

ביקורי בית

*

עזרה ותמיכה במשפחות נזקקות

*

חלוקת והפצת דיסקים תורניים

בארץ ובעולם

על הפרשה המרא דאתרא הרה"ג רבי אברהם צבי מרגלית שליט"א

כיצד מזהים מופת אמיתי?

הקב"ה אומר למשה ואהרן "כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין" [שמות ז ט].

במאמר המוסגר, במופתים של משה ואהרן מופיעים נחש ותנין. מה ההבדל ביניהם?

השפתי חכמים מביא בשם הרד"ק שהתנין, כאשר הוא מצוי במים מכונה דג, וכאשר הוא על היבשה, מכונה נחש. והכלי יקר כותב, "ונחלקו המפרשים בזה. כי יש אומרים שתנין היינו דג גדול, כמו שפירש רש"י על פסוק [בראשית א כא] "התנינים הגדולים", ויש אומרים שתנין היינו נחש, וכן פירש רש"י כאן".

שואל רבי אלימלך מליז'ענסק, מדוע אומר הקב"ה "תנו לכם מופת", לכאורה היה צריך לומר "תנו לנו מופת"! ועוד הערת אגב, מה החילוק בין 'אות' ל'מופת'? הספורנו אומר, 'ש'אות' היינו שכאשר אדם בא בשליחותו של מאן דהו, אומרים לו, תן לנו אות וסימן שאותו פלוני שלח אותך. לעומת זאת, מופת היינו, כאשר בא אדם בשליחות כלשהי ואומר שזה ששלחו הינו בעל סמכות, אדם גדול, אומרים לו, תן לנו מופת שאכן כך הוא. ששולחך אכן בעל עוצמה, אדם שיש לחוש לדבריו.

כך כאן, הרי פרעה אמר בתחילה "מי ה' אשר אשמע בקולו" [שמות ה ב]. אומר פרעה למשה ואהרן "תנו לכם מופת". הוכיחו לי שיש לו, לקב"ה, עוצמה. שצריך לחשוש ממנו.

נחזור לשאלה, מה הכוונה "תנו לכם"?

אומר רבי אלימלך רעיון נפלא. ישנם אנשים שיודעים לעשות אותות ומופתים, ומנסים לשכנע אחרים בצדקת דרכם, מעשיהם ושליחותם, על ידי אותם מעשים מופלאים. אבל, ישנם מופתים אמיתיים, וישנם כאלו שאינם אלא אחיזת עיניים. להטוטים, משאות שוא ומדוחים. תעתועי ראייה וכדומה.

אומר פרעה למשה ואהרן, אל תנסו לעבוד עלי. אל תבואו אלי

עם להטוטים. את זה יש במצרים די והותר. "תבן אתם מכניסים לעפרים" [מנחות פה א]. אני יודע להבחין בין אותות אמיתיים לאחיזת עיניים גרידא. "תנו לכם מופת", הציגו לפני רק מופת כזה שהוא גם עבורכם נס ופלא. אל תתנו לי מופת, אל תנסו להציג בפני מצג שווא, שאתם בתוכם יודעים שאין בו אמת, אך רצונכם שאחשוב שהוא אמת.

פרעה הרמאי דורש מאחרים הגינות

פרעה דורש ממשה ואהרן, תהיו הגונים. אל תנסו לרמות אותי. כרגיל, הגוי, או להבדיל, זה שאינו שומר תורה ומצוות, דורש מהיהודי, הדתי, להיות הגון. ליהודי שומר מצוות אסור לשקר.

מדהים! אותו פרעה שרימה את ישראל בחלקלקות לשונו כבר בתחילת הדרך, כפי שמספרים חז"ל, שיצא בראש עמו לעבודה בבניה כאשר מלבן בצווארו. הנה, המלך בכבודו ובעצמו מתגייס לפיתוח המדינה. עם ישראל, שמאז ומתמיד פיעמה בו רוח ההתנדבות, יצא מיד גם הוא לעבוד, בנערי ובזקניו. בני ישראל התאמצו בכל כוחם, להראות עד כמה הם מוכנים להשתתף במטלה החשובה, עד כמה אינם כפויי טובה למארחיהם המצרים.

למחרת ציווה פרעה ברשעותו, מעתה כל אחד מישראל צריך לתת אותה תפוקה כמו שנתן אתמול. אותה מתכונת לבנים.

אותו פרעה שבעוד שקיבל מכה אחר מכה שיקר במצח נחושה פעם אחר פעם. הבטיח שישלח את העם, וכשהיתה הרווחה - חזר בו. במכת צפרדעים "העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם". במכת ערוב "אנכי אשלח אתכם". במכת ברד "ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים... ואשלחה אתכם ולא תוסיפון לעמוד". בארבה "חטאתי לה' אלקיכם ולכם". פרעה, השקרן והרמאי, הוא זה שדורש ממשה ואהרן, תהיו הגונים, אל תעבדו עלי... "אין כל חדש תחת השמש".

[מתוך הספר 'מפיק מרגליות']

מעשה רב

הנה שטר של מאה רובלים. אני אומר מילה אחת, וכל השטרות ייכנסו מיד אל הכלי. אם המופת אכן יתרחש, הכסף יהיה שלי. ואם לאו, אשלשל לידך סכום זהה.

השמועה אודות המופת שהרב עתיד לחולל פשטה באולם. מיד התקבצו הכל סביב הרב והגביר. הגביר נהנה עד מאוד מתשומת הלב שעורר, מה גם שהיה משוכנע שהרב אינו מסוגל לחולל מופתים, לפיכך הסכים ללא חשש להתערבות.

מיד הניחו על השולחן את הכלי עם העפר, המים והשמן. הגביר שלף מארנקו התפוח ארבעה שטרות של מאה רובלים, שכח שלפני רגע אמר שאין לו מזומנים... והניח אותם בפניות השולחן. כולם עמדו בדממה וחיכו למילת הקסם שיוציא הרב מפיו. והנה קורא הרב "חיימ'קה!" החתן, רבי חיים, ניגש אל השולחן, אסף בזריזות את השטרות והניחם באחת בתוך כלי החרס...

התאכזב הגביר ואמר, חשבתי שהרב יעשה מופת אמיתי, לא 'קונץ' פשוט שכזה. אמר לו הרב, להוציא ממך ארבע מאות רובל, אין לך מופת אמיתי גדול מזה...

[מתוך הספר 'מפיק מרגליות']

אם חברטומים, קוסמים, אותות ומופתים עסקינן, נביא מעשה נחמד. בחתונתו של רבי חיים, בנו של רבי יושע בער מבריסק, השתתפו כל סלתה ושמנה של העיר. ניגשו גבירי העיר אל רבי יושע בער ואמרו לו, אנו עורכים מגבית עבור מטרה חשובה, והנה יושב כאן בתוך הקהל גביר עצום אחד, אך קמצנותו עצומה עוד יותר מעושרו. אולי יוכל הרב בהזדמנות זו, כאשר מצב רוחם של הנוכחים מרומם ונשגב, להוציא ממנו מתת הגונה לצדקה.

ניגש הרב אל היהודי וסיפר לו באריכות אודות המגבית החשובה. השיב הגביר, אף הוא באריכות רבה, מדוע אינו יכול לסייע. תירוצים מתירוצים שונים, כדרכו בקודש. אין לי מזומנים. אני נתון בקשיים. יש לי קרובי משפחה עניים, והרי כתוב "ומבשרך אל תתעלם" וכו' וכו'.

התעלם הרב מדבריו ואמר, שמעני ידי. אנו קוראים בפרשת השבוע על חרטומי מצרים. כולנו מתפעלים ממעשיהם. אומר לך את האמת, אינני מתרשם כל כך. גם אני יכול לעשות אות ומופת, לא פחות גדול ממופת מצרים, כאן ועכשיו. הסתקרן הגביר עד מאוד. באמת? האין הרב מהתל? אינני מאמין!

אמר הרב, הבה נתערב. קח כלי חרס, מלא אותו שליש עפר, שליש מים ושליש שמן, והנה אותו במרכז השולחן. בכל אחת מארבע פינות השולחן

על הפרשה ועל הדף

הרה"ג רבי מאיר מרגלית שליט"א, מחבר ספר 'מאיר נתיבים'

"ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים". "הקורא את שמע צריך שישמע לאזנו" [ברכות 10:]

כתב השפתי חכמים על הפסוק 'ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים' (שמות ח' ח') 'מקשים העולם למה שינה הכתוב בצפרדעים ויצעק משה אל ה' ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה', ויש לומר, משום דאמרינן המתפלל צריך להשמיע לאוזניו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים צועקים והוצרך להרים קולו בתפילתו כדי שישמע לאוזניו את תפילתו, ע"כ דבריו הנחמדים. ויש לדון בדבריו, דאפשר, והחייב להשמיע לאוזנו אינו ענין מציאותי שישמע ממש, ודי לו במה שהיה יכול להשמיע לאוזנו אילו היה במקום שקט, ומה שאינו שומע את עצמו מחמת רעש הצפרדעים היא בעיה צדדית שאינה מחייבת תפילה בצעקה.

ועל מדוכה זו ישב החסד לברכהם [הובא בכף החיים סימן סב' סק"ז וכן החזו"א או"ח כ"ט ד'] לדון במי שמתפלל במקום הומה אדם האם צריך להשמיע לאוזניו או סגי במה שהיה יכול לולי הרעש להשמיע לאוזניו. ושו"ש הספק הוא, האם דין להשמיע לאוזנו הוא שיעור בהרמת קולו דבזה חשיב דיבור, או שהוא חייב שישמע ממש מה שמדבר.

סתירת הירושלמי והתוספתא

והנה, החיוב 'להשמיע לאוזנו' נאמר בקריאת שמע, דכתיב 'שמע'-השמע לאוזנך מה שאתה מוציא מפ"ך, אמנם להשמיע לאוזניו בתפילה מקורו הוא בירושלמי [ברכות פ"ב ה"ד] וז"ל 'נתפלל ולא השמיע לאוזנו יצא עכ"ל, דלכתחילה צריך להשמיע לאוזניו גם בתפילה.

סתירה לזה מצינו בתוספתא [ברכות פ"ה ה"ט] וזה לשון התוספתא 'כול יאה משמיע קולו בתפילתו - פירש בחנה והיא מדברת על ליבה עכ"ל, משמע דאין להשמיע קולו בתפילתו, אלא מתפלל כתפילת חנה שהיא מדברת על ליבה, ודנו הפוסקים בסתירת הירושלמי והתוספתא וכמי ההלכה [נוע" ב"טור סי' קא' וב"י ב"ח ומג"א, ובדברי הזהרה בזה].

להשמיע לאוזניו - דין דיבור או דין נוסף של כוונת הדיבור

והנה יש לחקור, האם הדין להשמיע לאוזנו הוא דין מדיני הדיבור, דחשיב כדיבור רק אם שומע מה שאומר, או שיש כאן שתי דינים דין אחד של דיבור והיינו להוציא מפיו [וסגי אף בלא שמיעה] ודין נוסף של השמעה לאוזנו שאינו מדיני הדיבור אלא חיוב שישמע מה שמדבר, ומטרתו היא לכוונת המילים דשמיעת האוזנים מועילה לכוונת הלב [ונידון זה יהיה גם במשמיע קולו בתפילתו שנאמר עליו שהוא מנביאי השקר, האם הוא דין מציאותי ששומעים את קולו או ענין דיני שמשמיע קולו בתפילתו, ונפק"מ אם משמיע קולו במקום רעש האם גם חשיב מקטני אמנה, ואכהמ"ל].

מחלוקת ראשונים בזה

ונראה שנחלקו הראשונים בשתי צדדים אלו, דהמאירי כתב [ברכות 10.] 'הקורא ולא השמיע לאוזניו אלא שהניע שפתיים בלחש עד שאף הוא בעצמו לא שמע מה שאמר הרי זו קריאה כעין הרהור' מוכח דדין להשמיע לאוזניו הוא דין בצורת הדיבור דבזה שמוציא בפיו חשיב כדיבור ולא הרהור וכחצד הראשון לעיל [וכן הבין החזו"א י"ד א ברשב"א], אמנם הריטב"א [שם, והובא בשטמ"ק] כתב בד"ה 'מאי טעמא-דאי לא מאי אהני ליה שמיעת אוזניו כיון שאינו מבין', משמע מדבריו שאם אינו מבין, אין ענין שישמע לאוזניו, וכחצד השני לעיל דהשמעה לאוזניו היא מדין הכונה.

הדינים העולים מחקירה זו

ונפקא מינה אם יש רעש בסביבתו ואינו יכול לשמוע מה שמדבר, דאם השמיעה לאוזניו הוא דין דיבור, סוף סוף הרי דיבר באופן הראוי, אבל אם הוא דין נוסף של כוונה שמועילה שמיעת האוזן לכוונת הלב, כיון שבמציאות לא שומע מה שאומר, חסר לו כוונה ולא חשיב משמיע לאוזניו. ונפק"מ נוספת, בקורא ק"ש בלשון הקודש ואינו מבין מה שקורא האם צריך לכתחילה להשמיע לאוזניו [שהרי בלשה"ק יוצא אף שאינו מבין, ועי' בבא"ה סי' סב'], דאם הצורך להשמיע לאוזניו הוא דבהכי חשיב דיבור, א"כ גם כשאנו מבין הלשון צריך לכתחילה להשמיע לאוזניו, אבל אם הצורך להשמיע לאוזניו הוא דין כוונה כדי שיכין יותר למילתיו, א"כ באינו מבין מה שאומר, מה בצע שישמע לאוזניו לשון שאינו מבין.

'כתיבה כדיבור' תליא בחקירה זו

ומצינו כשני צדדים אלו בתשובות רע"א [כ"ט ל"א], דכתב לו דודו ר' וולף איגר [בסי' כ"ט] להוכיח דכתיבה לאו כדיבור, מדאמרינן בתרומות [פ"א מ"א] 'חמשה לא יתרומו' ואחד מהם הוא חרש, וטעמו כיון שחרש אינו יכול לברך [כ"כ בתוספתא], ואם כתיבה כדיבור מדוע שלא יתרום ויברך ע"י כתיבה, וע"כ דכתיבה לאו כדיבור, ורע"א משיב לו [בתשובה ל'] דאינה ראייה, דאף אם כתיבה כדיבור דמי, מ"מ חסר התנאי של להשמיע לאוזניו לכתחילה [והסכים עימו הגאון הנ"ל].

ושו"ש מחלוקתם תלויה בחקירה זו, דדודו של רע"א הבין [בתחילה] שדין להשמיע לאוזנו הוא דין דיבור, וכיון שלא מדבר אלא כותב אין חסרון במה שלא משמיע לאוזניו, אבל רע"א הבין, דאינו דין דיבור אלא דין נוסף בכל מצוה התלויה בדיבור שצריך להוסיף בה כוונה ע"י שמשמיעה לאוזניו, ואף אם כתיבה כדיבור מ"מ חסר בהשמעה לאוזניו [ונבנותן טעם מצינו כעין זה ברבינו יונה בברכות יב. דכתב דאף דמצות אין צריכות כוונה, מ"מ מצות שבדיבור כיון שאין בהם מעשה הזקיקו בהם כונה טפי, כיון שאין בהם מעשה אלא דיבור בעלמא וה"ה הכא מצוות שבדיבור הצריכו בהם כונה טפי משאר מצוות ולא לא סגי בדיבור אלא אף כוונה ולכן חייב להשמיע לאוזנו].

פסק השו"ע דלכתחילה ישמע לאוזניו ואם לא השמיע יצא בדיעבד

ועפ"ז דדין השמעה לאוזניו הוא דין נוסף מדיני כוונת המילת [כדברי הריטב"א והרע"א לעיל], יבואר מה שפסק השו"ע [סב' ס"ג] שצריך להשמיע לאוזנו לכתחילה ואם לא השמיע לאוזניו יצא

בדיעבד [וכשיטת רבי יהודה בגמ'], ולכא"ו הרי במוצות דאורייתא אין 'דיעבד' ולכתחילה אלא או צריך ולא יוצא או לא צריך, וכ"כ הריטב"א [סוכה יא: וכ"כ התוס' בפסחים יא. גיטין ג: ומנחות לט. וכבר דנו בעיה זו הפני' בסוגיין והשא"ג א"י ז' [נלחומר שאלה זו יש הסוברים דדין להשמיע לאוזניו אינו אלא מדרבנן וכ"כ הב"ח והובא במשנ"ב סב' סק"ד], ומ"מ לדברינו אתי שפיר, דכיון שמצות הדיבור ומצות ההשמעה לאוזניו שתי מצות נפרדות הם, נמצא דמצות הדיבור מקיימה בדיבור ואילו מצות הכונה מקיימה כשמשמיעה לאוזניו, ואף שלא השמיע לאוזניו ולא קיים מצות הכונה, מ"מ כיון שמצות דיבור קיים יצא, וכוונה לא מעכבא על גוף המצוה.

ישב הסתירה בין הירושלמי לתוספתא

ועל פי יסוד זה דיש שתי דינים בדיבור דין הדיבור עצמו ודין ההשמעה לאוזניו שהיא אינה מדיני הדיבור אלא דין נוסף של כונה, יש ליישב הסתירה בין התוספתא לירושלמי, דמה שכתוב בתוספתא דלא יגביה קולו בתפילתו אלא יתפלל כתפילת חנה, הוא דין מדיני הדיבור, שהדיבור הנצרך בתפילה הוא 'רק שפתיה נעות', ומה שכתב הירושלמי דבעינן להשמיע לאוזנו וצריך להגביה קולו עד שישמע לאוזניו, הוא דין מדיני הכוונה הנצרך כדי שיכין בדיבורו, אבל באמת כלפי דין הדיבור סגי אף באינו משמיע לאוזניו.

ביאור דברי השפתי חכמים

ואם כנים אנו דדין השמעה לאוזניו אינו מדיני הדיבור אלא דין נוסף של דיבור כוונה [ונכמו שנקטו הריטב"א ורע"א, וכדמוכח מסתירת הירושלמי והתוספתא], יבואר דברי השפתי חכמים, דאכן אדם שנמצא במקום רעש לא מועיל מה שהיה שומע לאוזניו לולי הרעש, ובאמת כלפי הדיבור עצמו חשיב דיבור, אבל כלפי הדין כוונה יש לו חיוב נוסף להתפלל בקול רם שיעורר הכונה ולצורך כך צריך לשמוע בפועל מה שאומר, ועל כן היה צריך משה לצעוק בתפילתו ולהשמיעה לאוזניו מחמת קולות הצפרדעים [ומ"מ אף אם לא הגביה קולו יצא י"ח, אלא דלכתחילה יתפלל בקול רם].

ובזה יבואר כמין חומר הפסוק הבא 'ויעש ה' כדבר משה', ולכא"ו הרי משה צעק וא"כ למה לא כתוב 'ויעש ה' כצעקת משה' [ונכמי' ויצעקו בני ישראל אל ה' ואח"כ כתוב 'מה תצעק אלי?'], והביאור, דכאן הצעקה לא היתה 'תפילה בצעקה' כתפילה הבוקעת מכאבו של המתפלל, אלא היה זה תפילה בלחש ובאופן של צעקה הנלווית אליה המועילה לה לכוונה, ולכן אמנם כלפי משה היתה זו תפילה בצעקה, אבל כלפי הקב"ה התקבלה כאילו היא דיבור שהרי הצעקה לא היתה במהות התפילה אלא רק כדי שתועיל הצעקה לצורך כוונת הדיבור של משה, ולכן כתוב ויעש ה' כדבר משה, ולא כצעקת משה [וכן מדיק קצת בתרגום דפסוק [יד' ו] ויצעקו בני ישראל אל ה' תרגם האונקלוס 'זועיקו בני ישראל' דהיינו שהייתה זו זעקה מליבם, ואילו בצעקת משה בשאר מקומות כגון כאן [ח ח] ויצעק משה אל ה' תרגם האונקלוס 'וצל' משה קדם ה', והיינו שאינו אלא תפילה בעלמא שנאמרה רק בהגבהת קול כמו צעקה, ולא שעצם התפילה היא צעקה].

ונסיים במרגניתא טבא, דבהמשך כתוב 'וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את ליבו ולא שמע אליהם' ויש לתמוה מה ראה פרעה דזקא במכה זו 'כי היתה הרוחה' ובמה שונה מכה זו משאר מכות שהכבד ליבו ללא סיבה, והביאור נפלא, דפרעה ראה את משה מתפלל בצעקה ומשמיע קולו, ואמרינן בברכות [כד:] 'המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה', שהוא כאינו מאמין ולכן צריך לצעוק לקב"ה, ומשראה פרעה את משה צועק בתפילתו, הבין שאין הקב"ה יכול ח"ו להושיעו והרוחה מעצמה באה, ולכן הכבד ליבו, ולא ידע שמשם רבינו התפלל בקול רם כדי שישמע לאוזניו, וממילא גם לא חשיב כמשמיע קולו בתפילתו ומקטני אמנה.

קורן אורה - הדף היומי

עוזרים לכם לסיים את הש"ס!

יש לך שאלה על הדף? חוסר בהירות?
סתם מתקשה בקטע גמרא?

יש מי שיעזור!

צוות תלמידי חכמים יענה לך על שאלותיך
המוקד הטלפוני לשאלות על הדף היומי

04-6641505

הרבנים המשיבים:

הרב דוד דרור, הרב נתנאל לב, הרב שמואל פרידמן,
הרב משה פורטוני, הרב מנחם קופצ'וב והרב מנחם שוורץ
שליט"א

ניתן לקבל את העלון ישירות למייל

נא לפנות לכתובת: kerenora456@gmail.com